

Lidy van Marissing. *Dwaalgasten of de kunst van het vluchten*. Van Gennepe

Elke avant-garde wordt ten slotte bijgezet in de geschiedenis. Aan deze ironische wet is ook het 'ander proza' niet ontkomen, dat in 1978 dankzij de gelijknamige bloemlezing van Sybren Polet even een collectief gezicht kreeg in de Nederlandse letteren. Het etiket heeft de betrokkenen destijds weinig geluk gebracht: voor de buitenwereld werd 'ander proza' al gauw een synoniem voor onleesbaar proza. Menigeen heeft dan ook zijn best gedaan om er zo snel mogelijk weer vanaf te komen. Wat bedoeld was om een bres te slaan in de hegemonie van het conventionele realisme, bleek in de praktijk het isolement alleen maar te vergroten.

Sindsdien hebben sommige schrijvers van 'ander proza' op eigen kracht de weg gevonden naar een breder publiek. Neem Jacq Vogelaar, ooit als Jacq Firmin Vogelaar een van de boegbeelden van het alternatieve schrijven. In zijn recente romans *De dood als meisje van acht* en *Weg van de pijn* heeft het opzichtige experiment plaatsgemaakt voor een aanzienlijk conventioneel en toegankelijker verteltrant, terwijl het verplichte linkse engagement stilzwijgend naar de achtergrond is verschoven. Daarmee verdween het experiment niet uit de Nederlandse literatuur (ook hedendaagse auteurs als Atte Jongstra, Kees 't Hart of Charlotte Mutsaers schrijven tenslotte allerminst conventioneel realistisch proza), maar bijna niemand laat zich er nog met zoveel woorden op voorstaan.

Net als in de politiek is in de letteren van polarisatie weinig meer te bekennen. Iedereen schrijft naast en langs elkaar, zonder zich nog druk te maken over programmatische verschillen, en iedereen wil op zijn of haar persoonlijke kwaliteiten beoordeeld worden. Ik neem aan dat dit ook geldt voor Lidy van Marissing, de enige vrouwelijke schrijfster die Polet in zijn bloemlezing had opgenomen. Maar zij maakt het de lezer in deze niet gemakkelijk, want van de nog levende 'andere' prozasten is zij degene die het experimentele credo het meest hardnekkig is trouw gebleven. Dat blijkt opnieuw uit haar nieuwe boek *Dwaalgasten of de kunst van het vluchten*, dat menigeen ongetwijfeld 'onleesbaar' zal achten.

Polet laat in de inleiding bij zijn bloemlezing het 'ander proza' beginnen bij de speelse capriolen van Laurence Sterne, bij Van Marissing daarentegen lijkt de belangrijkste inspiratie nog altijd afkomstig te zijn van de heel wat strengere Franse nouveau roman. Zij heeft een boek geschreven, bestaande uit tientallen korte fragmenten, waarin niet één herkenbaar personage voorkomt. Ook van een verhaal, in de traditionele zin van het woord, is geen sprake. Wat zij beschrijft zijn de doelloze bewegingen van een menigte anonieme vluchtelingen, opgesloten in een labyrintisch bouwwerk vol gangen, zalen en vertrekken, even onoverzichtelijk als ondoorgrondelijk.

De wereld als grenshospitium, daar komt het ongeveer op neer. Dat zij juist vluchtelingen heeft gekozen, lijkt me geen toeval. Het toont aan dat Lidy van Marissing ook het oude linkse engagement is trouw gebleven, al ontbreekt nu de 'bevrijdende samenwerking' met het proletariaat die zij zich in het nawoord bij haar debuut *Ontbinding* (1972) nog ten doel stelde. Toen zag zij in haar werk een 'lijn' van Beckett naar Brecht; in haar nieuwe boek vindt eerder een terugkeer naar Beckett

plaats, die in zijn latere werk (bijvoorbeeld in de novelle *Le dépeupleur*) soortgelijke allegorische voorstellingen van beweeglijke gevangenschap heeft opgeroepen.

Van Marissing heeft er alleen wel veel meer woorden voor nodig. Bijna driehonderd bladzijden tekst telt haar boek, waarin met kleine variaties vrijwel steeds hetzelfde wordt beschreven. Een eindeloze menigte passeert de revue, onpersoonlijke gedaanten met van film en televisie maar al te bekende gebaren, terwijl in sommige fragmenten door een man met een 'felle lamp' diverse genummerde gezichten (157 in totaal) worden uitgelicht. Van het leven achter die gezichten komen we echter niets te weten. Dat het verleden, de herinneringen, van deze van huis en haard verdrevenen in een onbevattelijke warboel is veranderd, wordt alleen gezegd, meer dan eens zelfs, zonder dat het - door iets van dat verleden te vertellen - ook wordt getoond.

Dat maakt het lezen van dit boek tot een nogal vermoeiende onderneming. Na zo'n vijftig bladzijden heb je het procedé door, maar dan is het einde nog lang niet in zicht. Het is alsof de schrijfster de lezer wil laten delen in de uitzichtloze monotonie van deze vluchtelingen, waarin de voortdurende beweging geen enkele reële vooruitgang met zich meebrengt.

Dat identificatie haar doel is, wordt ook gesuggereerd door de - vaak tussen aanhalingstekens geplaatste - fragmenten waarin een verteller aan het woord komt, van wie het bewustzijn op een vergelijkbare manier in het ongerede is geraakt. 'Net als zijn verhaal is ook de verteller onaf en verscheurd, rafelig en vol tegenspraak, soms in snippers geknipt, soms in scherven gevallen', lezen we bijvoorbeeld. De verteller en het vertelde spiegelen elkaar als micro- en macrokosmos, zozeer zelfs dat die passerende vluchtelingen evengoed zijn op te vatten als één alomvattend beeld voor een bewustzijn dat zijn coördinaten is kwijtgeraakt.

Ruimte en tijd, binnen en buiten, verleden en toekomst - al deze categorieën waaraan de wereld zijn herkenbare vorm ontleent, zijn in dit boek buiten spel gezet. Daardoor is iedereen in feite een 'vluchteling' geworden, onderdeel van een rondcirkelende menigte die door onbekende macht in een sinister limbo wordt voortgedreven. Alleen de verbeelding biedt nog een uitweg, de 'kunst van het vluchten' die, via 'bijna onmerkbaar ontwijkende bewegingen', van het vluchten een kunst weet te maken, precies zoals in het boek gebeurt.

Een andere uitweg is er niet. De 'ontknoping' van dit 'weefsel' vol 'weeffouten' die in laatste fragment plaatsvindt, pakt immers hoogst twijfelachtig uit. Uiteindelijk slaagt de menigte erin de poort open te beuken, om vervolgens onder de 'blauwe lucht' in alle richtingen uit te waaien. 'Na een paar minuten, nog geen paar honderd stappen, zijn hun gezichten al half bestoven met korrels en as', luidt de laatste zin van het boek. Dat is niet meer de 'bevrijdende samenwerking' van weleer, zou ik zeggen. 'Korrels' en 'as' doen eerder aan het graf denken, waarmee de slotzin het antwoord lijkt te geven op een vele bladzijden tevoren gestelde vraag: 'In de cirkelgang die elke realiteit is, leg je na onbepaalde tijd, vroeg of laat, hetzelfde traject in tegengestelde richting af. Omcirkelingen van een altijd schokkende dood?'

Met de dood is het afgelopen, een open einde. Ook in de tekst die daaraan voorafgaat blijft veel open. 'Verstrooiing' en 'verschuiving' regeren het verhaal, dat om die reden nergens vaste vorm aanneemt. En het 'geheim' zit natuurlijk tussen de

fragmenten en de woorden. Maar werkelijk geheimzinnig of onheilspellend wordt het geen moment. Daarvoor laat Lidy van Marissing steeds te goed merken dat zij precies weet wat zij doet. Bovendien zegt ze het er om de haverklap bij, zodat er voor de lezer niet veel te ontdekken overblijft. Het enige dat in *Dwaalgasten of de kunst van het vluchten* bewondering afdwingt is de ijzeren maar helaas volstrekt humorloze discipline waarmee zij haar experiment heeft uitgevoerd.

(NRC Handelsblad, 30-5-1997)